

Valentin Trifescu

Geografii artistice și regionalism în istoriografia de artă din Alsacia

Presa Universitară Clujeană

VALENTIN TRIFESCU

GEOGRAFII ARTISTICE ȘI REGIONALISM
ÎN ISTORIOGRAFIA DE ARTĂ DIN ALSACIA

Valentin Trifescu (Brad, n. 1986) este istoric și istoric de artă. Doctor în istorie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și la Universitatea din Strasbourg. Studii postdoctorale în filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. S-a format pe lângă profesorii Nicolae Sabău, Jean-Noël Grandhomme, Philippe Lorentz și Andrei Corbea-Hoișie. Din 2015 este lector asociat la Universitatea „Sapientia” din Miercurea Ciuc.

VALENTIN TRIFESCU

GEOGRAFII ARTISTICE
ȘI REGIONALISM
ÎN ISTORIOGRAFIA DE ARTĂ
DIN ALSACIA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2016

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Nicolae Sabău,
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Conf. univ. dr. Giordano Altarozzi,
Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș

Pe copertă: Sébastien Stoskopff, *Marea vanitate*, 1641,
Musée de l'Œuvre Notre-Dame, Strasbourg
(Foto. © Musées de Strasbourg)

ISBN 978-606-37-0010-1

© 2016 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Părinților mei

Cuprins

Cuvânt înainte	9
I. O încercare de definire a regionalismului	11
II. Regionalism și geografii identitare în Alsacia interbelică	35
III. Regionalismul în istoriografia de artă din Alsacia	53
IV. Istoricul de artă și muzeograful strasbourghez Hans Haug	151
V. Lista ilustrațiilor	191
VI. Bibliografie	193

Cuvânt înainte

Lucrarea de față are la bază o parte a tezei noastre de doctorat, susținute în anul 2013 la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj și la Universitatea din Strasbourg. Primele publicații în domeniu, care se vor regăsi integrate în textul cărții sau în bibliografie, au apărut începând cu anul 2009.

Interesul nostru pentru arta și istoriografia de artă din Alsacia a fost declanșat în anul 2008, după ce am urmat cursul-seminar susținut de profesorii Philippe Lorentz și Elisabeth Clementz, în muzeele *l'Œuvre Notre-Dame* din Strasbourg și *Unterlinden* din Colmar.

Le suntem recunoscători pentru sprijinul acordat, pe parcursul cercetării noastre, profesorilor Jean-Noël Grandhomme și Nicolae Sabău. Le mulțumim doamnelor: Georgiana Medrea Estienne, Pascale Merlin, Enikő Pál și Codruța Săcelean. Le mulțumim domnilor: François Bréda, Hervé Doucet, Alexandru Gafton, Gheorghe Mândrescu, Claude Muller, Toader Nicoară, Cornel Sigmirean, precum și bibliotecarilor Muzeelor și Universității din Strasbourg.

Cluj, 16 iulie 2016 Valentin Trifescu

VI. Bibliografie

Dictionare

Vasile Stati, *Dicționar moldovenesc-românesc*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2003

***, *Nouveau dictionnaire de biographie alsacienne*, <http://www.alsace-histoire.org/fr/dictionnaire-de-biographie/ndba-g.html> (accesat în 4 aprilie 2013)

Volume

Acker, Paul, *Le beau jardin*, Paris, Librairie Plon, 1912

Ahnne, Paul, *Le visage romantique de l'Alsace. Lithographies de 1815 à 1870*, Strasbourg – Paris, Compagnie des Arts Photomécaniques, 1950

Baas, Émile, *Situation de l'Alsace*, Strasbourg, Les Éditions de l'Est, 1946

Baas, Geneviève, *Le malaise alsacien (1919–1924)*, No. special, „Journal Développement et Communauté”, V, 10, 1972

Baechler, Christian, *Les Alsaciens et le grand tournant de 1918*, Strasbourg, 1972

Braudel, Fernand, *L'identité de la France. Espace et Histoire*, Paris, Éditions Arthaud-Flammarion, 1986

Brauner, Joseph, *Sebastian Stosskopf, ein Strassburger Maler des 17. Jahrhunderts*, Elsass-Lothringen Wissenschaftliche Gesellschaft, Strassburg 1933

Boia, Lucian, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, ediția a 3-a revizuită și adăugită, București, Editura Humanitas, 2008

- Cioran, Emil, *Despre Franța*, stabilirea textului, prefață și note de Constatin Zaharia, București, Editura Humanitas, 2011
- Charles-Brun, Jean, *Le régionalisme*, Paris, Bloud et Cie éditeurs, 1911
- Chartier, Roger, *Lumea ca reprezentare. Istoria între certitudini și neliniști*, traducere din limba franceză și introducere de Dragoș Jipa, București, Editura România Press, 2010
- Deutsch, Michel, *L'Alsace dans le desordre*, Strasbourg, Éditions „bf”, 1993
- Dollinger, Ferdinand, *L'Alsace. Choix de textes précédés d'une étude*, Paris, Librairie Renouard, H. Laurent Éditeur, 1929
- Dupeux, Cécile, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame de Strasbourg*, Paris, Éditions Scala, 1999
- Finck, Adrien, *Littérature alsacienne. XXe siècle*, Strasbourg, Éditions SALDE, 1990
- Flory, Thiébaud, *Le mouvement régionaliste français. Sources et développements*, préface de Marcel Prélôt, Paris, Presses Universitaires de France, 1966
- Focillon, Henri, *Viața formelor și Elogiul mâinii*, ediția a 2-a, trad. de Laura Irodoiu Aslan, București, Editura Meridiane, 1995
- Gérard, Charles, *Les artistes de l'Alsace pendant le Moyen Age*, vol. I, Paris, Éditions Berger-Levrault et Cie, 1872
- Gherman, Sabin, *Regionalizare: raport despre starea națiunii*, Cluj, Editura Etnograph, 2003
- Gimpel, Jean, *Constructorii goticului*, trad. de Crișan Toescu, București, Editura Meridiane, 1981
- Gras, Solange; Gras, Christian, *La révolte des régions d'Europe occidentale de 1916 à nos jours*, préface de Roland Mousnier, Paris, Presses Universitaires de France, 1982
- Hallays, André, *Les monuments de l'Alsace*, illustrations de M. Balthasar Haug, tirée de la Carte « Les Beautés de l'Alsace », Strasbourg, Editée par la « Commission du Grand Tourisme », 1932
- Idem, *Sites et monuments. L'Alsace (le Haut-Rhin – le Bas-Rhin)*, Paris, Touring-Club de France, 1929
- Hansi, *Les clochers dans les vignes*, Paris, Librairie Floury, 1929
- Haug, Hans, *L'Art en Alsace*, Paris, Éditions Arthaud, 1962
- Idem, *Les Faïences et porcelaines de Strasbourg*, Strasbourg, Éditions Jean-Pierre Gyss, 1979
- Idem, *Grünewald (Mathis Nithart)*, Paris, Les Éditions Braun & Cie, 1936

- Idem, *Le jardin médiéval du Musée de l'Œuvre Notre-Dame à Strasbourg*, Paris et Strasbourg, 1957
- Idem, *Martin Schongauer et Hans Burgkmair. Étude sur une vierge inconnue*, Strasbourg – Paris, Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie ISTRA, 1938
- Idem, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame*, Strasbourg, 1956
- Idem, *L'Orfèvrerie de Strasbourg dans les collections publiques françaises*, Paris, Musées Nationaux, 1978
- Idem, *Strasbourg*, Paris, Éditions TEL, 1946
- Heitz, Robert, *L'Alsace vue par les artistes*, Paris, Éditions des Horizons de France, 1952
- Idem, *La sculpture en Alsace des origines à nos jours*, Colmar-Strasbourg-Paris, Éditions Alsatia, 1949
- Idem, *Strasbourg*, Paris, Librairie Hachette, 1961
- Hoffet, Frédéric, *Psychanalyse de l'Alsace*, Paris, Éditions Flammarion, 1951
- Ignat-Coman, Luminița, *Imaginea de sine la românii ardeleni în perioada dualistă*, Cluj, Editura Argonaut, 2009
- Ivanovici, Victor, *Repere în zigzag*, prefată de Matei Călinescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000
- Klein, Pierre, *L'Alsace inachevée*, Colmar, Éditions Do Bentzinger, 2004
- Lienhard, Marc, *Histoire & aléas de l'identité alsacienne*, Strasbourg, La Nuée Bleu, 2011
- Mâle, Émile, *L'art allemand et l'art français du Moyen Age*, Paris, Librairie Armand Colin, 1917
- Manolache, Gheorghe, *Resurecția localismului creator. O experiență spirituală în Mitteleuropa provinciilor literare*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2006
- Manolache, Viorella, *Dinamica modelului european asupra localismului creator în epoca „modernismului ofensiv” (prima jumătate a secolului XX)*, afterword Ionas Aurelian Rus, Sibiu, Editura Techno Media, 2010
- Maugué, Pierre, *Le particularisme alsacien (1918–1967)*, Paris, Presses d'Europe, 1970
- Meyer, Anne-Doris, *Muséographie du Musée de l'Œuvre Notre-Dame à Strasbourg (1931–1964)*, Mémoire de Maîtrise en Histoire de l'Art, sous la direction du professeur Roland Recht, Strasbourg, Université de Strasbourg, juin 1995

- Nastasă, Lucian; Salat Levente edit., *Maghiarii din România și etica minoritară (1920–1940)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2007
- Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului. Literatură, progres și reacțiune*, tradus de Livia Szász Câmpeanu, București, Editura Univers, 1997
- Nicoară, Toader, *Clio în orizontul mileniului trei. Explorări în istoriografia contemporană*, Cluj, Editura Accent, 2002
- Idem, *Clio în orizontul mileniului trei. Noi explorări în istoriografia contemporană*, vol. al II-lea, Cluj, Editura Accent, 2009
- Nouzille, Jean, *La Transylvanie. Terre de contacts et de conflits*, Strasbourg, Revue d'Europe Centrale, 1993
- Odilé, Claude, *Alsace*, Paris, Éditions Alpina, 1934
- Patapievici, Horia-Roman, *7 conferințe despre situația de fapt*, ediția a 2-a, București, Editura Humanitas, 2005
- Popovici, Aurel C., *Stat și Națiune. Statele-unite ale Austriei-Mari. Studii Politice în vederea rezolvării problemei naționale și a crizelor constituționale din Austro-Ungaria*, trad. de Petre Pandrea, București, Fundația Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939
- Recht, Roland, *La lettre de Humboldt – du jardin paysager au daguerréotype*, s. I., Christian Bourgois éditeur, 2006
- Ritter, Jean, *L'Alsace*, Paris, Presses Universitaires de France, 1985
- Schnitzler, Bernadette, *Histoire des Musées de Strasbourg. Des collections entre France et Allemagne*, Musées de la Ville de Strasbourg, Strasbourg 2009
- Taine, Hippolyte, *Philosophie de l'art*, tome premier, septième édition, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1895
- Idem, *Philosophie de l'art*, tome second, sixième édition, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1893
- Tătar, Octavian, *Construirea identității regionale. Geneza transilvanismului*, Alba Iulia, Tipografia Universității „1 Decembrie 1918”, 2009
- Thiesse, Anne-Marie, *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XIXe siècles*, Paris, Éditions du Seuil, 2001
- Ungureanu, Cornel, *Mitteleuropa periferiilor*, Iași, Editura Polirom, 2002
- Paul Veyne, *Cum se scrie istoria*, trad. de Maria Carpov, București, Editura Meridiane, 1999

- Vonau, Pierre, *Note de recherche sur le régionalisme alsacien* (août 1926), mémoire de maîtrise sous la direction d'études de Monsieur François G. Dreyfus, Faculté des Lettres et Sciences Humaines, Université de Strasbourg, Strasbourg, 1968
- Zumstein, Hans; Nohlen, Marie-José, *Musée de l'Œuvre Notre-Dame. Musée strasbourgeois du Moyen Âge et de la Renaissance*, Strasbourg, Éditions des Musées de Strasbourg, 1990

Articole, studii, broșuri

- Ahnne, Paul, *Hans Haug 1890–1965. Le conservateur de musée et l'historien de l'art. L'artiste – l'homme*, în „Cahiers Alsaciens d'Art, d'Archéologie et d'Histoire”, XI, Strasbourg 1967
- Bergner, Georges, *La vie littéraire*, în vol. „L'Alsace depuis son retour à la France”, tome I, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1932
- Bergounioux, Frédéric Marie, *Les fondements géologiques du régionalisme français*, extrait des „Mémoires de l'Académie des Sciences, Inscription et Belles-Lettres de Toulouse”, Treizième série, IV, Toulouse, Imprimerie Toulousane, 1942
- Bischoff, Georges, *Mon village à l'heure des tranchées. Oncle Hansi, la Grande Guerre et les petits enfants*, în vol. „Boches ou tricolores? Les Alsaciens-Lorrains dans la Grande Guerre”, sous la direction de Jean-Noël Grandhomme, Strasbourg, Éditions La Nuée Bleue, 2008
- Bloch, Marc, *Pour une histoire comparée des sociétés européennes*, în vol. „L'Histoire, la Guerre, la Résistance”, édition établie par Annette Becker et Étienne Bloch, Paris, Éditions Gallimard, 2006
- Bocholier, François, *Les projets de réforme du statut de la Transylvanie dans le contexte des relations internationales (1890–1920)*, în vol. „Illusions de puissance, puissance de l'illusion. Historiographies et histoire de l'Europe centrale dans les relations internationales de l'Entre-deux-guerres”, dir. Traian Sandu, L'Harmattan, Paris, 2005
- Boia, Lucian, *Cuvânt înaintă – Cu privire la funcția imaginară a insulei*, în vol. „Insula. Despre izolare și limite în spațiul imaginar”, coord. Lucian Boia, Anca Oroveanu, Simona Corlan-Ioan, București, Colegiul Noua Europă, 1999

- Boutry, Philippe, *Le clocher*, în vol. „Les lieux de mémoire”, III, 2, sous la direction de Pierre Nora, Paris, Éditions Gallimard, 1992
- Braconnier, Céline, *Résistances du local à l'emprise symbolique du national à Paris à la fin du XIXe siècle*, in vol. „Capitales culturelles. Capitales symboliques. Paris et les expériences européennes (XVIIIe-XXe siècles)”, sous la direction de Christophe Charle et Daniel Roche, Publications de Sorbonne, Paris, 2002
- Cahn, Walter, *L'art français et l'art allemand dans la pensée de Focillon*, în vol. „Relire Focillon”, George Kubler, Walter Cahn, Willibald Sauerländer, Jacques Thuillier, Philippe Junod, Paris, École Nationale Supérieure des Beaux-Arts, 1998
- Caritey, Jacques, *Mémoire de la nation et mémoire régionale. Pour une théorie politique de l'histoire locale*, în „La Revue Administrative”, XLVI, 273, mai-juin, 1993
- de Cayeux, Jean, *In hoc signo. Exposition des chefs-d'œuvre de l'art alsacien et lorrain*, în „La Réforme”, nr. din 6 nov. 1948
- Charles-Dominique, Luc, « Folklore » et « enfermement national »: *l'ethnomusicologie européeniste de Brăiloiu à l'épreuve de l'exotisme*, în vol. „Mémoire vive. Hommages à Constantin Brăiloiu”, sous la direction de Laurent Aubert, Genève, Infolio – Musée d'Ethnographie, 2009
- Dávid Gyula, *Transilvanismul. Câteva considerații în legătură cu conceptul și prezențele lui în trecut și prezent*, în vol. „Austrian Influences and Regional Identities in Transylvania”, edited by François Bréda, Valentin Trifesco, Luminița Ignat-Coman, Giordano Altarozzi, Bratislava – Frauenkirchen, Editura AB-ART – Grenzenlose Literatur, 2012
- Deltour, Bruno, *La mémoire de la Grande Guerre. Un mythe patriotique alsacien à l'épreuve de l'Europe*, în „Revue des Sciences Sociales”, 30, Strasbourg, 2003
- Dima, Alexandru, *Localismul creator. Definirea și justificarea lui*, în „Activitatea grupării THESIS pe anul 1933-1935”, Editura Cartea Românească, Sibiu, 1935
- Dollinger, Lucien, *L'Alsace géographique et économique*, în vol. „Alsace”, général de Lattre de Tassigny, Lucien Dollinger, Hans Haug, René Paire, ill. de J.-M. Curutchet, Paris, Éditions Jacques Vautrain, 1947
- Ducci, Annamaria, *Henri Focillon, l'arte popolare e le scienze sociali*, în „Annali di Critica d'Arte”, 2, Torino, 2006

- Dupeux, Cécile, *Hans Haug et la valorisation de l'école artistique régionale dans les musées de Strasbourg*, în vol. „La notion d'« École »”, Christine Peltre et Philippe Lorentz (études rassemblées par), Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 2007
- Idem, *Sébastien Stoskopff dans les collections des Musées de Strasbourg. Un artiste emblématique*, în vol. „Sébastien Stoskopff (1597–1657). Un maître de la nature morte”, Strasbourg, Musées de Strasbourg, 1997
- Henri Focillon, *L'art roumain*, în vol. „La Grande Roumanie. Album édité à l'occasion des fêtes de l'Union. 1929”, Paris, Édité par l'Illustration, 1929
- Idem, *Préface*, în vol. „L'art du paysan roumain”, Georges Opresco, București, Académie Roumaine, 1937
- Gasnier, Thierry, *Le local. Une et divisible*, în vol. „Les lieux de mémoire”, sous la direction de Pierre Nora, III, 2, Paris, Éditions Gallimard, 1992
- Ghibu, Onisifor, *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean*, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1923
- Idem, *O călătorie prin Alsacia-Lorena. Țara și școlile ei*, extras din „Revista Generală a Învățământului, IV, 4–6, București, 1909
- Grandhomme, Jean-Noël, *Esquisse d'une histoire des combattants alsaciens-lorrains de l'armée allemande (1914–1919)*, în vol. „La Grande Guerre. Pratiques et expériences”, sous la direction de Rémy Cazals, Emmanuelle Picard et Denis Rolland, Toulouse, Éditions Privat, 2005
- Idem, *L'incendie de la cathédrale de Reims pendant la Première Guerre mondiale: réalités, symbole et propagande*, în vol. „Les hommes et le feu de l'Antiquité à nos jours. Du feu mythique et bienfaiteur au feu dévastateur”, dir. François Vion-Delphin, François Lassus, Besançon, Presses Universitaires de Franche-Comté, 2007
- Haug, Hans, *L'Alsace, pays d'art et d'histoire*, în „La Qualité française”, III, 8, s. a
- Idem, *Art alsacien*, în „Quadrige”, nouvelle série, 12–14, Paris, 1948
- Idem, *Avant-propos*, în „Chefs d'œuvre de l'art alsacien et de l'art lorrain”, octobre-novembre 1948, Musée des Arts Décoratifs, Paris 1948
- Idem, *La Cathédrale dans la cité*, în vol. „La Cathédrale de Strasbourg”, Hans Haug, Robert Will, Théodore Rieger, Victor Beyer, Paul Ahnne, préface de Étienne Fels, Strasbourg, Éditions des Dernières Nouvelles, 1957

- Idem, *Introduction*, in vol. „L'Alsace romantique. Exposition (novembre-décembre 1930)”, Strasbourg, Société des Amis des Arts de Strasbourg, 1930
- Idem, *Introduction*, in vol. „Les Vosges alsaciennes. Nature, art, histoire”, Strasbourg, Éditions des Dernières Nouvelles de Strasbourg, 1966
- Idem, *Les origines de l'élément démoniaque dans l'art de Grünewald*, in „Atti del Congresso Internazionale di Studi Umanistici”, Roma 1952
- Idem, *Un romantique alsacien. Théophile Schuler (1821-1878)*, extrait de la „Vie en Alsace”, Strasbourg, 1928
- Idem, *Sébastien Stoskopff*, in „L'Œil”, 76, Paris, avril 1961
- Idem, *Sébastien Stoskopff, peintre de natures mortes (1597-1657)*, in „Trois siècles d'art alsacien (1648-1948)”, Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie Istra, Strasbourg – Paris 1948
- Idem, *Strasbourg et Colmar, histoire artistique de deux villes*, in vol. „Alsace”, générale de Lattre de Tassigny, Lucien Dollinger, Hans Haug, René Paira, illustrations de J.-M. Curutchet, Paris, Éditions Jacques Vautrain, 1947
- Idem, *Trois peintres strasbourgeois de natures mortes*, extras din „La Revue des Arts”, 3, Paris 1952
- Idem, *Trois siècles d'art alsacien. Introduction*, in „Trois siècles d'art alsacien (1648-1948)”, Éditions des Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art, Librairie Istra, Strasbourg – Paris 1948
- Heitz, Robert, *L'art en Alsace*, in vol. „Visages de l'Alsace”, Pierre Marthelot, Philippe Dollinger, Robert Heitz, Alfred Biedermann, Paris, Éditions des Horizons de France, 1948
- L'Huillier, Fernand, *L'Alsace contemporaine: un destin exceptionnel*, in vol. „Histoire de l'Alsace”, sous la direction de Philippe Dollinger, Toulouse, Éditions Ouest France, Éditions Privat, 2001
- Jacquot, Dominique, *Autour de 1934, au temps des « peintres de la réalité »*, in vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre”, sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009
- Jarrassé, Dominique, *Ethnicisation de l'histoire de l'art en France 1840-1870: le modèle philologique*, in vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle”, études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008

- Jollet, Étienne, *L'histoire de l'art entre histoire et esthétique: le cas de Taine*, in vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle”, études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008
- Jullian, Camille, *Ce que l'Alsace doit à la Gaule*, extrait des « Cahiers alsaciens », Strasbourg, janvier 1913
- Koch, Jules, *Les Alsaciens à Paris et dans les départements*, in vol. „L'Alsace depuis son retour à la France”, I, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1932
- Laugel, Anselme, *L'art populaire alsacien*, extras „Annales d'Alsace”, publiées par l'Union Amicale d'Alsace-Lorraine, Paris-Nancy, 1917
- Lorentz, Philippe, *Le musée, un « laboratoire de l'histoire de l'art »: Hans Haug et les « primitifs alsaciens »*, in vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre”, sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009
- Marot, Pierre, *Avant-propos* (la capitoulul dedicat Lorenei), in „Chefs d'œuvre de l'art alsacien et de l'art lorrain”, octobre-novembre 1948, Musée des Arts Décoratifs, Paris 1948
- Martin, François-René, *Attribuer l'Alsace. Maurice Barrès, les nationalistes alsaciens et la Vierge au Buissons de Roses de Martin Schongauer*, in „Bulletin 1997-2000. Société Schongauer”, Colmar, Musée d'Unterlinden, 2001
- Idem, *L'histoire de l'art des vaincus. L'Alsace et son art dans l'historiographie française entre 1870 et 1918*, in vol. „Histoire de l'histoire de l'art en France au XIXe siècle”, études réunies et publiées par Roland Recht, Philippe Sénéchal, Claire Barbillon, François-René Martin, Paris, La Documentation Française, 2008
- Marthelot, Pierre, *Géographie humaine de l'Alsace*, in vol. „Visages de l'Alsace”, Pierre Marthelot, Philippe Dollinger, Robert Heitz, Alfred Biedermann, Paris, Éditions des Horizons de France, 1947
- Meyer, Anne-Doris, *Les années de formation (1907-1919)*, in vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre”, sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musées de la ville de Strasbourg, 2009
- Idem, *Hans Haug et le musée de l'Œuvre Notre-Dame*, in „Revue d'Alsace”, 132, Strasbourg, 2006

- Idem, *Le musée de l'Œuvre Notre-Dame*, în vol. „Hans Haug, homme de musées. Une passion à l'œuvre”, sous la direction de Bernadette Schnitzler, Anne-Doris Meyer, Strasbourg, Musée de la Ville de Strasbourg, 2009
- Moldovan, Corina, *Une nouvelle discipline interdisciplinaire: la géocritique*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, X, 1, Alba Iulia, 2009
- Naumann, Hans Heinrich, *Le premier élève de Martin Schongauer: Mathis Nithart*, în „Archives Alsaciennes d'Histoire de l'Art”, XIV, Strasbourg 1935
- Nicoară, Simona; Nicoară, Toader, *Reperete identității naționale*, în vol. „Incluzi și excluși. Problema identitară în epocile modernă și contemporană. Conferințele de vară de la Telciu. Ediția I, Telciu, 20–21 iulie 2012”, editor Valer Simion Cosma, Cluj, Editura Eikon, 2013
- Peer, Shanny, *Le folklore et les arts*, în „Le régionalisme, architecture et identité”, sous la direction de François Loyer et Bernard Toulhier, Paris, Éditions du Patrimoine, 2001
- Peltre, Christine, *Introduction – Des usages d'un outil*, în vol. „La notion d'« École »”, études rassemblée par Christine Peltre et Philippe Lorentz, Strasbourg, Presses Universitaires de Strasbourg, 2007
- Régamey, Raymond, *Introduction*, în vol. „L'Art en Alsace. Exposition organisée sous le patronage de la Société des Amis des Arts de Strasbourg”, Paris, Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes, 1925
- Sabău, Nicolae, „*Turbulențe*” naționale (naționaliste) în istoria artei europene (sec. XIX – prima jumătate a sec. XX), în vol. „Biserică, societate, identitate. In honorem Nicolae Bocșan”, coord. Sorin Mitu, Rudolf Gräf, Ana Sima, Ion Cârja, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2007
- Schneider, Camille, *La littérature alsacienne*, în vol. „L'Alsace depuis son retour à la France”, 1er supplément, Strasbourg, Comité Alsacien d'Études et d'Information, 1937
- Trifesco, Valentin, *L'anniversaire des 300 ans d'administration française de l'Alsace (1648–1948) et le message régionaliste de l'historien d'art et muséographe strasbourgeois Hans Haug*, în „Romanian Review of Political Sciences and International Relations”, X, 1, București, 2013

- Idem, *L'invention d'un monument. La cathédrale de Strasbourg: symbole national – symbole régional*, în „Romanian Review of Political Sciences and International Relations”, X, 2, București, 2013
- Idem, *Ion Chinezu et le transylvanisme. Une première approche*, în vol. „Austrian Influences and Regional Identities in Transylvania”, edited by François Bréda, Valentin Trifescu, Luminița Ignat-Coman, Giordano Altarozzi, Bratislava – Frauenkirchen, Editura AB-ART – Grenzenlose Literatur, 2012
- Trifescu, Valentin, *Aspecte ale identității de frontieră. Regionalism și geografii identitare în Alsacia interbelică*, în vol. „Geografii identitare – identități culturale”, coord. P. Pușcaș, V. Trifescu, S. Molnar, V. Ilyes, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2014
- Idem, *Le campanilisme dans l'histoire de l'art. Hans Haug et sa conception de l'art alsacien*, în „Perspectives contemporaines sur le monde médiéval”, 1, Pitești 2009
- Idem, *Campanilismul în istoria artei. Hans Haug și concepția sa referitoare la arta alsaciană*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, LIV, 1, Cluj-Napoca 2009
- Idem, *Der Garten des Museums l'Œuvre Notre-Dame von Strasbourg: Ort der Erinnerung und der regionalen Identität*, în vol. „Buch – Wissen – Identität. Kulturwissenschaftliche Studien”, Herausgeber Valer Simion Cosma, Edit Szegedi, Eikon Verlag, Cluj, 2014
- Idem, *Introducere în campanilismul alsacian și transilvănean. Hans Haug, Kós Károly și Coriolan Petranu*, în *Transilvania*, XXXIX (CXV), 10, Sibiu, 2010
- Idem, *Une idée sur la Transylvanie. L'historien de l'art Coriolan Petranu*, în „Transylvanian Review”, XXI, Supplément no. 3, Cluj, 2012
- Vauchez, André, *La Cathédrale*, în vol. „Les Lieux de mémoire”, III, 2, sous la direction de Pierre Nora, Paris, Éditions Gallimard, 1992

Sitografie

Labrusse, Rémi, *Délires anthropologiques: Josef Strzygowski face à Alois Riegl*, în „Histoire de l'art et anthropologie”, Paris, coédition INHA/Musée du Quai Branly (« Les actes »), 2009, [En ligne], mis en ligne le 28 juillet 2009, consulté le 29 juillet 2013, <http://actesbranly.revues.org/268>

***, *Le séjour de Hans Haug à Cheverny durant la dernière guerre*, în <http://lagrenouillememoire.blogspot.ro/2012/12/le-sejour-de-hans-haug-cheverny-durant.html>, (accesat în 4 aprilie 2013)

ISBN: 978-606-37-0010-1